DESTINUL UNUI IDIOM – GRAIUL CEANGĂIESC DIN MOLDOVA

Ioan DĂNILĂ
Universitatea din Bacău, România

Abstract

This paper intends to highlight the particularities of the Moldavia Cśangó way of thinking, on the hand, and their destiny in the contemporary world, on the other hand. The research, the statements, the opinions and the interpretations concerning this matter are related to the linguistic and social rehabilitation of the respective places, and they are grounded on an adequate dialectal study and on an extensive bibliography.

a) Cercetări preliminare

Specificul graiului ceangăilor din Moldova face ca acesta să se încadreze în categoria bilingvismului dialectal , întrucât ,,în vorbirea curentă, este bilingv cel socotit în stare să folosească cu egală uşurinţă două limbi naţionale”[1]. Dialectologii maghiari care au întreprins anchete în localităţile catolice din Moldova au remarcat că la anumite întrebări s-au primit două sau trei răspunsuri, ceea ce a determinat catalogarea binară a termenilor. După cercetătorii maghiari, unele perechi de cuvinte sunt numai maghiare, altele numai româneşti, iar altele, dintr-un cuvânt maghiar şi unul românesc (sau invers). (Situaţiile din a treia categorie sunt cele mai numeroase.) Constatările i-au făcut să considere că „folosirea în număr mare a perechilor de cuvinte româno-maghiare este o trăsătură caracteristică a bilingvismului într-un studiu înaintat”[2]. Cercetările sistematice, instituţionalizate prin acordul oficialităţilor vremii, au început în 1949 şi au fost iniţiate de Institutul de Lingvistică Maghiară al Universităţii ,,Bolyai” din Cluj, cu delegaţie de la Institutul de Lingvistică al Academiei R.P.R., filiala Cluj şi de la Universitate[3]. Întrucât ,,s-a crezut mult timp că această frântură de populaţie maghiară reprezintă o rămăşiţă a maghiarilor străvechi şi că cercetarea ei va oferi învăţăminte interesante de limbă şi de folclor”[4], obiectivul anchetei a fost ,,de a aplica în cercetări metoda geografiei lingvistice folosite în U.R.S.S.[...], precum şi influenţa reciprocă între limba română şi cea maghiară a Ciangăilor”[5]. Dacă până la această dată cercetările avuseseră un caracter individual[6], acum a fost alcătuit un colectiv din patru lingvişti (Gálffy Mózes, Márton Gyula, Szabó T. Attila, Vámszer Márta), un sociolog (Szarvad Tiberiu) şi un etnograf (Kós Károly),

BDD-A23814 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

care au parcurs celelalte 3/4 din localităţile populate de ceangăi. Pe baza unui chestionar cuprinzând 350 de întrebări, au fost anchetate 73 de localităţi, în loc de 40 câte îşi propuseseră cercetătorii, recoltându-se, pentru fiecare punct, circa 5000 de date lingvistice[7]. Concomitent, doi specialişti de la Universitatea „V. Babeş" din Cluj au studiat, utilizând acelaşi chestionar, bilingvismul ceangăilor, dar şi „graiul românesc al Ciangăilor românizaţi"[8], recoltând fapte de limbă pentru studierea comparativă a graiurilor româneşti din Moldova, fapt considerat „fără precedent în istoria lingvisticii române şi maghiare"[9].

Materialul colectat a permis formularea unor concluzii din partea lingviştilor maghiari, în primul rând în ceea ce ei numesc influenţa limbii române asupra graiului ceangău din Moldova. La nivel f o n e t i c - f o n o l o g i c se consideră că fenomenele cele mai importante sunt „ înrădăcinarea vocalelor româneşti *ă* şi *î* , a diftongilor *Ga, Da, aD, eD, aD,* precum şi a unei serii întregi de consoane palatalizate, ca *l', d', ќ, ģ, mń, f', h', ŕ*[10]. În ceea ce priveşte numai sistemul vocalic, lingviştii maghiari au identificat două subgraiuri: primul se caracterizează prin conservarea vocalelor vechi, inexistente în limba literară (ex.: *å*, în loc de *a*), în paralel cu vocalele derivate din acţiunea legilor interne ale graiului ceangăiesc (*e, ë, e, e; Ce, ië*, *Do* etc.) şi cu vocale împrumutate din graiul românesc din Moldova (*ë, i*), iar al doilea, cu caracter secuiesc, identic în mare parte cu al limbii maghiare literare, caracterizat prin fenomene proprii (*ë*, în loc de *e*, *œ*, în loc de *ö*, *á*, în loc de *á* etc.). Totodată, se vorbeşte despre un grai de tranziţie - aflat între cele două subgraiuri -, care cumulează toate fenomenele amintite[11]. Sistemul vocalic al graiului ceangăiesc apare astfel „mult mai bogat decât cel al limbii literare de azi şi decât majoritatea graiurilor maghiare din ţara noastră"[12]. Diferenţierile privitoare la sistemul consonantic sunt discutate de lingviştii maghiari cu accent pe fenomenul „cunoscut şi graiurilor româneşti: *sz~ś, z~ź, c~ć*, rostite în loc de *s*, *zs*, *cs* din limba literară"[13]. După opinia lor, palatalizarea consoanelor are drept cauză influenţa graiurilor româneşti din Moldova. Anumite consoane se consideră că aparţin sistemului maghiar (ex.:*ly*), iar altele cunosc evoluţii proprii (*tў* = sunet rostit între *ty* şi *cs*; *dzś* = sunet rostit între *gy* şi *zs*, ca în *kutўa* 'câine', *vadzśa* 'este' etc.)[14]. De un tratament special au parte grupurile de consoane, care nu sunt tolerate de limba maghiară la început de cuvânt sau în interiorul acestuia. În graiul ceangăilor din Moldova, astfel de grupuri consonantice se păstrează în majoritatea situaţiilor. În unele cazuri, se reduc doar grupurile conţinând lichida vibrantă *r* în poziţie finală: *n + dr*, ca în *îndrăzneţ>indëzëc*; *m+pr*, ca în *compres>krompész; r+tr*, ca în *portret>patriët*, şi *sz+tr*, ca în *zestre>észre*[15]. Se remarcă deci „slăbirea tendinţei, foarte vie în limba veche, de a elimina grupurile de consonante, fenomen constatat de altfel şi în limba literară şi în celelalte graiuri, desigur în proporţii mai reduse"[16]. Alte studii se referă la corelaţia dintre accent şi durata vocalelor, ştiut fiind că între acestea există o relaţie de interdependenţă, în cazul limbii maghiare. Astfel, s-a stabilit, pe baza studiului lexicologic al lui Géza Blédy[17], că unei vocale româneşti accentuate, în cele mai

BDD-A23814 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

multe cazuri îi corespunde o vocală lungă în limba maghiară, pentru că vorbitorii de limbă maghiară fac legătura între alungirea unei vocale sub accent, în cuvintele româneşti, şi vocala lungă din maghiară[18]. Studiind cuvintele româneşti din graiul ceangăilor moldoveni[19], cercetătorii maghiari au realizat următorul inventar: vocala *a* din limba română are, în cuvintele româneşti ale graiului ceangăilor, următoarele corespondente: *a=a* din limba română, *a=a* semilung, *á=a* lung, *a=å*; vocala *o*: *o=o* din limba română, *ò=o* semilung, *ö=o* lung, *ó=o* lung puțin mai închis; vocala *e*: *e=e* puțin mai deschis față de *e* românesc, *e=e* puțin închis, *ë=e* mai închis decât *M*, *é=e* lung, *é=e* lung mai închis, *ë=ë* lung; vocala *u*: *u=u* din limba română, *ù=u* semilung, *ú=u* lung; vocala *i*: *i=i* din limba română, *ì=i* semilung, *í=i* lung[20].

În ceea ce priveşte v o c a b u l a r u l, comentariile specialiştilor maghiari se referă în special la pătrunderea neologismelor în graiul ceangăiesc. Astfel, luând drept repere o localitate izolată, Fundu-Răcăciuni, şi contribuția lingvistică a lui Csüry Bálint (Budapesta, 1936), este discutată corespondența neologismelor maghiare în graiul ceangăilor[21], iar fenomenul contaminării cuvintelor româneşti şi maghiare în acest grai este prezentat ca o consecință a bilingvismului[22]. Valorificând exemple din localități îndepărtate geografic (ex.: Lespezi şi Satul Nou, în județul Bacău: Pildeşti şi Bârgăoani, în județul Neamț), dialectologii constată că s-a produs o încrucişare lexicală între cuvinte ca *szobirlan*, rezultat din rom. *şobolan*, contaminat cu ceang. *gurlán*, identificat cu rom. *gurlan*[23]. Este previzibilă astfel „lupta care se dă între diverşii termeni intrați în concurență, de la folosirea alternativă până la substituirea termenului propriu cu cel împrumutat. Acest procedeu oferă posibilitatea urmăririi sinonimiei lexicale, ca rezultat al bilingvismului dialectal, ceea ce îmbină scopul reliefării bazei dialectale cu acela al evidențierii interferențelor lingvistice”[24].

b) Alte studii

Una dintre primele inițiative privind studierea complexă a ceangăilor din Moldova aparține Societății Maghiare de Ştiințe, care, în 1837, îl deleagă pe Gégő Elek să efectueze cercetări la fața locului. A rezultat o lucrare[25] documentară, bazată pe contribuțiile predecesorilor (Marcus Bandinus şi Páter Zöld), dar şi pe evaluarea investigațiilor directe. Concluzia sa este că această populație este de origine cumană, date fiind inadvertențele legate de limbă, aspect, tradiții, străine specificului maghiar. Dumitru Mărtinaş comentează: „Neavând curajul să afirme că aceste caracteristici sunt maghiare, iar declararea că sunt româneşti fiind inoportună, istoricul se refugiază în ipoteza cumană, un fel de a recunoaşte indirect caracterul nemaghiar al acestei populații”[26]. Relativitatea concluziilor este expusă direct de istoricul maghiar: „Azonban ingyen se vélje senki, hogy a' moldvai magyar telepeket ázsiai lakokban is felkeresvén, onnét gyenge fäklyámmal sátoraikat

BDD-A23814 © 2005 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

kikisérendem. Sok nyomozások történtek már e' szempontból; de a' vélemények ugy különböznek, mint a' zsebórák' járása, 's - tudósainknak megbántása nélhül legyen mondva - mint mindenki a' maga gyanítását követi”[27].

Ipoteza cumană este reluată de Gustav Weigand, care identifică ,,însă o incontestabilă influență românescă asupra <<cumanilor maghiarizați>>”[28]. Vorbind ,,Despre dialectele româneşti”, lingvistul german este derutat de faptul că ,,ne lipseşte o definițiune precisă despre limbă şi dialect”[29] şi că ,,există regiuni mai mari şi mai mici în care se concentrează câteva particularități fonetice - căci numai caracterele acestea le putem folosi pentru gruparea dialectelor - şi îi dau regiunii respective un caracter deosebit”[30]. Fiind la începuturi, cercetările lui G. Weigand nu sunt lipsite de riscuri, ceea ce a făcut să se considere că investigațiile sale ,,sunt făcute în fugă şi [sunt] superficiale” [31]. În 1902, a alcătuit o micromonografie dialectală, în care, după o descriere generală (pp. 1-20), a reprodus două repertorii lexicale (pp. 22-40 şi, respectiv, pp. 81-86), întrerupte de comentarii morfologice (pp. 40-46) şi de texte dialectale (pp. 46-80). Lucrarea se încheie cu lista localităților anchetate (pp. 86-91), între care apar doar trei aşezări din Moldova[32]. După opinia sa, idiomul românesc de la nord de Dunăre cuprinde trei arii dialectale : bănățeană, munteană şi moldoveană, numite dialecte şi particularizate prin trăsături de ordin fonetic. Acestea merg până într-acolo încât ,,fiecare sat îşi are dialectul său propriu ținând, bineînțeles, seama de totalitatea felului de exprimare”[33]. Sistematizarea operată de G. Weigand este guvernată de ,,tratarea explozivelor *p b, t d, c g*”[34] şi arată astfel:

Muntenia	*p*	*b*	*t*	*d*	*ce*	*ge*
Moldova	*chi*	*ghi*	*t*	*d*	*ś*	*z*
Banat	*p*	*b*	*tś*	*dz*	*ś*	*z* [35].

Contribuția lui G. Weigand la studierea limbii române, deşi controversată[36], este apreciabilă şi pentru lucrările editoriale dedicate dialectelor din zona balcanică[37], adăugate la studiile referitoare la graiurile româneşti[38].

Una dintre cele mai însemnate contribuții la cunoaşterea graiului ceangăilor din Moldova îi aparține lui Wichmann Yrjö, autorul unei monografii complexe[39], rezultată din cercetările efectuate de lingvistul finlandez într-o călătorie de studii în județul Roman, în anii 1906-1907. Obiectivul investigațiilor l-a constituit ramura de nord a ceangăilor, care urma a fi completată cu o lucrare similară, alcătuită de Bálint Csűry, pentru ramura de sud, în vederea stabilirii, după dialectologii maghiari, a gradului de legătură cu dialectul secuiesc (mai slab în nord şi mai strâns în sud). Wichmann Yrjö a inclus în monografia sa un dicționar amplu (pp. 1-173), care se delimitează de tot ceea ce s-a publicat până în 1936, urmat de note gramaticale privind paradigmele declinării şi ale conjugării (pp. 175-196) şi de un grupaj de texte cuprinzând 179 de proverbe, 5 ghicitori, 36 de piese din poezia populară, reproduse în limbile maghiară şi germană[40]. Tamás Lajos, constatând că

BDD-A23814 © 2005 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

de vreme ce „ceangăii, care trăiesc pe teritoriul românesc, folosesc multe împrumuturi de origine moldovenească, acestea sunt de obicei adăugate drept comparaţie cu cele corespunzătoare ceangăieşti”[41]. Bálint Csűry şi Artturi Kannisto, prelucrând fişele lingvistului finlandez, au dedus că acesta intenţiona să redacteze un capitol distinct pentru elementele româneşti[42], ceea ce-l determină pe Tamás Lajos să formuleze câteva obiecţii: verbul *bokonyil* ʻa bate’ provine din românescul *a bocăni*[43], *botolo*, din rom. *bătălău*[44], iar *kumpana* ʻeveniment nefericit’ este românescul *cumpănă*, care nu înseamnă numai ʻcumpăna de la fântână’, ci şi ʻprimejdie’. De asemenea, verbul *kurkál* ʻa încurca, a încâlci’ corespunde românescului *a încurca* (de comparat *proszkál* < *împroşca* şi *serkál* < *încerca*, cf. I. Iordan, *Compuse româneşti cu „în-*”, în *BPh*, III, 1936, p. 57), iar *szárika* ʻcrac’ are legătură probabil cu rom. *saricǎ* ʻhaină groasă’. Alte două cuvinte, *sinyil* ʻa ghici o ghicitoare’ şi *stira* ʻsteril, sterp’ vin din rom. *cimili* (cu varianta dialectală *cinili*) şi, respectiv, *ştiră* ʻneroditor’ (cf. MDA). Tamás Lajos are de făcut şi corecţii de natură semantică: cuvântul *kóda* ʻfâşie, panglică; podoabă de cap a fetelor’ este eronat asociat cu *cordea* ʻfâşie, bandă’, legătura stabilindu-se mai degrabă cu rom. *coadă* (cf. „*coadele fetelor*”), iar dacă *szulimán* are într-adevăr sensul de ʻmedicament’, nu se poate confirma prin românescul *suliman* ʻmachiaj’ (cf. *a se sulimăni* ʻa se farda’). Ultima categorie a completărilor propuse de Tamás Lajos privesc omisiunile (Wichmann ar fi trebuit să înregistreze şi cuvintele *perikulósz <periculos*, *ke<că, szekurje<secure*, *prag<prag*) şi nuanţările semasiologice (proverbul „düssz fejér pénzet fekete napaknak” este varianta românească a lui „a strânge părăluţe albe pentru zile negre” sau „bani albi pentru zile negre”[45].

Spaţiul geografic explorat de Wichmann Yrjö a cuprins şi regiunea *Şapte sate* din împrejurimile Braşovului, ceea ce ar justifica numărul de 8000 de familii, din 42 de sate, care vorbesc graiul ceangăiesc. Centrul cercetărilor l-a constituit satul Săbăoani[46], care în 1906 avea circa 35oo de locuitori, iar după statistica din 1930, 4436 de suflete. Modalitatea de lucru a inclus alegerea unui subiect principal (la care a şi locuit), care i-a recomandat alţi posibili informatori şi cu care anchetatorul a dialogat pe baza a două dicţionare: *Magyar Tájszótár*, de Szinnyei József (vol. I-II, Budapest, 1893, 1897-1901) şi *Dicţionar maghiar-român*, de Ion Gheţie (Budapest, 1906). Materialul lexical rezultat, revizuit de savantul finlandez O.J. Tuulio, un foarte bun cunoscător al limbii române, i-a permis acestuia stabilirea unei intense relaţii între graiul ceangăilor şi limba română. Aceeaşi concluzie o emite şi Sever Pop[47], care identifică în dicţionarul lui Wichmann circa 600 de cuvinte româneşti şi pe care le grupează pe sfere semantice. Comparativ cu Tamás Lajos, Sever Pop decelează în vorbirea ceangăilor şi particularităţi de ordin fonetic: diftongarea unor vocale, ca în *Sîboani*, în două silabe, pentru „Săbăoani” (fenomen inexistent la secuii din Transilvania), transformarea lui *ĉ* în *ŝ*, palatalizarea labialelor (*kāpk'Cu* [=capiu], *k'eptar* [=pieptar], *ńirCaså* [=mireasă], *ńirišt'je* [=mirişte] etc.) ş.a. Alte exemple: *de fel*, *haida*, *pariká* (dr. *pare că*), *nɛ maC* (dr. *nu mai*), în *nɛ maC vɛrd ɛ louot* ʻnu mai bate calul acesta’, *kɛ nɛm jo* ʻcă nu e bun’ sunt

BDD-A23814 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

edificatoare pentru relația cu morfosintaxa românească. În ceea ce priveşte articolul hotărât propriu-zis enclitic *-l*, dispărut în aproape toată aria dacoromânei (cu excepția regiunilor Hotin şi Cernăuți), acesta este conservat în graiul ceangăilor. Exemplele date de Sever Pop sunt *kruşkúl* [=cuscrul] şi numele de familie *KrCētsul* [=Crețul]. Dintre proverbele şi ghicitorile semnalate de Wichmann, cele purtând numerele 18, 35, 77, 104, 148, 160 şi 165 conțin multe elemente româneşti. Sever Pop observă lipsa nejustificată din dicționarul citat a următoarelor cuvinte: *funār* ʻlanternăʼ: dr. dial. *fănar* (pentru *felinar*), *gitså*: dr. *gâță* (acelaşi sens), *kikiridzå*: dr. *chichiriță* (acelaşi sens), *kuşmå*: dr. *cuşmă*, *lɛɛšCēr*: dr. *lăicer*, *måkriš*: dr. *măcriş*, *šumå*: dr. *ciumă*, *šutå*: dr. *şută*, *tokoz*: dr. *cotoz* (cu metateză, fenomen frecvent la ceangăi), *sulhār :dr.* sulhar*, t'šimpaC*: *cimpoi*, *bōrCe*: dr. *boare* etc.[48]. Absența altor cuvinte, *cumpănă* şi *sarică*, a fost semnalată de Tamás Lajos[49].

Analiza amănunțită a monografiei redactate de Bálint Csűry şi Artturi Kannisto i-a permis lui Sever Pop formularea unor concluzii cu valoare polemică: „Numele de origine maghiară al unui sat, costumul femeilor şi denumirea de ungur nu implică obligatoriu originea unguresca a unui sat astăzi românesc. Costumul femeilor, în regiune, nu are nimic unguresc; dimpotrivă, el are aproape toate caracteristicile costumului românesc din regiunile muntoase ale Moldovei. Regăsim acelaşi costum românesc strămoşesc la românii din nordul Bucovinei, care şi-au pierdut graiul şi care vorbesc astăzi ruteana. Denumirea *ungur*, *ungurean* desemna, în mod tradițional, pentru românii din Moldova, pe românii veniți din Transilvania”[50]. Cât priveşte multitudinea fenomenelor lingvistice identificate în graiul ceangăilor, faptul se datorează, în opinia dialectologului român, bilingvismului ceangăiesc, a cărui cercetare ar putea „contribui la clarificarea teoriei generale despre această populație[51]. Ca autor al „Atlasului lingvistic român”, Sever Pop a constatat „ până în ce punct bărbații din acest grup etnic vorbesc bine limba română”, ştiut fiind că femeile conservă mai pregnant graiul ceangăiesc[52].

Cea mai amănunțită evaluare a lucrării lui Wichmann Yrjö îi aparține lui Vladimir Drimba, care, în 1960, publică două studii de dialectologie (*Completări şi rectificări etimologice la dicționarul ceangău al lui Y.Wichmann* şi, respectiv, *Termeni păstoreşti maghiari de origine românească*) sub titlul „Materiale pentru studiul raporturilor lingvistice româno-maghiare”[53]. Apreciind-o drept „cea mai bogată culegere de materiale de grai ceangău publicată până acum”[54], autorul stabileşte în repertoriul lingvistului finlandez originea românească a următoarelor cuvinte: *ålyiman* ʻapă adâncăʼ, *báni* ʻbanʼ, *bélgye* ʻpai gros, cotor (de fân)ʼ, *bizzeg* ʻa clocotiʼ, *bombog* ʻa vorbi singur, pentru sine, a mormăiʼ, *buftyész* ʻgrăsuliu la față, bucălatʼ, *burka* ʻpătură, cuvertură’, *ciba*, în expresia *ciba ki!*, ʻ(interjecție cu care se alungă câinele) afară! marşʼ, *cigla* ʻfrigareʼ, *curka* ʻmantaʼ, *dʲér* ʻfrig mare (iarna)ʼ, *dondog* ʻa îngâna, a mormăiʼ, *elkorsilódik* ʻa degenera , a se corciʼ, *fotográfia* ʻPhotographieʼ, *gelemusz* ʻpământ jilavʼ, *gidzigʲél* ʻa gâdilaʼ, *giszka* ʻgâscăʼ, *grind*

BDD-A23814 © 2005 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

ʻinsulă', *gyaka* ʻlemn ascuțit', *hálka* ʻîntrunire gălăgioasă de tineri (flăcăi şi fete)', *harmalákk* ʻdezordine, încurcătură, zăpăceală', *herkent* ʻa tuşi uşor (din gât), pentru a elimina flegma', *herreg* ʻ(despre cîine) a mârâi', *hópp* ʻridicătură sau groapă în drum', *horkog* ʻa sforăi, a răsufla greu', *kereszel, kereszil* ʻnumele unui dans (jucat în doi)', *kic*, în expresia *kic ki!* ʻ(strigăt cu care se alungă pisica) afară!, cât!, zât!', *kirceg* ʻa scârțâi (de exemplu zăpada, uşa, roțile căruței)', *kirreg* ʻa cârâi, a cârcâi (despre găină, mai ales când ouă)', *kirrent* ʻa cârâi, a cârcâi o dată (despre găină)', *kocka* ʻşmecherie, pungăşie', *kolomponyil* ʻa bate (în ceva), a lovi, a izbi', *komárnyik* ʻadăpost acoperit, umbrar (mai ales la stână; sub el sunt aduse oile la muls)', *kontosz* ʻpardesiu (purtat de orăşeni), palton', *koponyil* ʻa lovi, a izbi cu o bâtă, astfel încât obiectul lovit se strică', *korda* ʻbârnă de sprijin', *kordássz*, în compusul *kordássz-fürész* ʻferăstrău de mână', *koril* ʻa lega o căpiță de fân cu o frânghie de o prăjină vârâtă sub ea şi a o transporta astfel cu boii (fără car) într-un anumit loc', *kosár* ʻocol, țarc pe un izlaz', *koszoj* ʻfâşie subțire şi îngustă de piele cu care se cos obiecte de piele mai groase', *kotirsilódik* ʻ(despre pisici) a se împreuna', *krencektet*, în expresia *krencektetni fogoil* ʻa scrâşni din dinți', *krida* ʻcretă', *kukurigól* ʻ(despre cocoş) a cânta', *ledunka* ʻgeantă de piele purtată cu o curea care trece pe subsoară', *mahmurassz*, cu variantele *mamhurassz, mahurassz* şi *mamurassz* ʻcare are dureri de cap după un chef', *megmëril* ʻ(despre oi) a se împreuna', *merin* ʻo boală de stomac', *moronsil* ʻa molfăi; a face reproşuri, a imputa cuiva ceva', *nyám* ʻrudă, rudenie', *pazilkadik~pezilkadik* ʻa se grăbi', *piszi* ʻpisică (mai ales când o chemi)', *pirc* ʻpârț', *pirsilódik* ʻ(atât despre animale, cât şi despre oameni) a se împreuna, a se împerechea', *pokkon* ʻa plesni, a bate (cu pumnul)', *porko*, în expresia *veri e porkát* ʻse zice când, la jocul cu mingea, jucătorul vrea să arunce mingea înapoi şi aceasta a atins pământul', *prázsnyék* şi *prázsnyik* ʻpraznic (făcut în memoria unui mort)', *primeria* ʻprimărie', *rokinca* ʻfiecare dintre parii înfipți în cele patru colțuri ale saniei (între care se încarcă, de exemplu, lemnele)', *rowátka* şi *ruhátka* ʻbarieră la marginea oraşului, la un birou vamal (acum nu mai există)', *sirta* ʻcerealele (în general) care cresc pe ogor', *sobákk* ʻbarcă mică, luntre', *sontoróg* ʻschilod', *sumujág* ʻmănunchi, legătură', *szerinka* ʻşervet; batistă (țesută în casă)', *szpiritusz~piritusz* ʻspirit rău, diavolul', *sztámbol* ʻmăsură de capacitate (din seria: *kila = 400 Kg = 2 mjérce = 24 sztámbol*)', *szufla* ʻlopată', *tápálága* ʻcu picioare mari şi cu mers greoi', *tyáj* ʻceai', *tyáka* ʻteacă', *vete wica* ʻfată care conduce jocul într-un dans țărănesc (de fete), care supraveghează împodobirea bisericii etc.'[55].

O altă categorie de corecții aduse de Vl. Drimba ține de istoria limbii române: „Unele dintre explicațiile etimologice date de autorul şi editorii acestui dicționar trebuie rectificate, în sensul că cuvintele ceangăieşti trebuie raportate fie la variantele moldoveneşti ale cuvintelor propuse ca etimoane (acestea din urmă neexplicând în mod satisfăcător forma cuvintelor din dialectul ceangău), fie la derivate ale lor, fie, în sfârşit, la alte cuvinte"[56]. Din exemplele comentate, rezultă că „foarte multe cuvinte ceangăieşti păstrează, în vocalism sau în consonantism, particularitățile

BDD-A23814 © 2005 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

graiului moldovenesc din care au fost împrumutate, lucru de care autorul şi editorii dicţionarului n-au ţinut seamă, aceştia indicând totdeauna corespondentele din limba română literară”[57]. Aceeaşi observaţie a fost făcută pentru alte lucrări aparţinând dialectologilor maghiari, în special pentru dicţionarul lui Tamás Lajos din 1966[58]. Ultima categorie de corecţii este de natură semasiologică şi cuprinde 11 exemple de calcuri[59].

Partea a doua a articolului, *Termeni păstoreşti maghiari de origine românească*, este o completare la dicţionarele lui Blédy Geza şi Wichmann Yrjö, precum şi o evaluare critică a lucrării lui Herman Ottó despre lexicul păstoresc[60].

---

[1] André Martinet, *Elemente de lingvistică generală* (trad.), Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, p. 190. Autorul semnalează un fapt evident: „Un ţăran din Ţara Bascilor sau din Finistère nu este <<bilingv>>, deşi el vorbeşte, după interlocutor, franceza sau idiomul local” (*Ibidem*).

[2] Márton Gyula, *Adalékok a bilingvizmus kérdéséhez* [Contribuţii la problema bilingvismului], NyIK, IV, 4, 1960, p. 295, continuare a studiului *Perechi de cuvinte în graiul ceangău din Moldova* (în „Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani”, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1958, pp. 557-569), reluat în SCL, XII, 1961, nr. 4, pp. 541-553, sub titlul *Câteva aspecte ale bilingvismului maghiaro-român la ceangăii din Moldova*.

[3] Cf. Szabo T. Attila, *Cercetări asupra graiului popular al ceangăilor din Moldova,* în „Cum vorbim”, III, nr. 2, 1951, p. 31.

[4] Ibidem.

[5] *Ibidem*. Faptul evocă o altă experienţă negativă a timpului, dată de stabilirea originii slave a limbii române.

[6] În legătură cu anchetele dialectale începute în 1949, cf. Idem, *A kolozsvári magyar egyetem munkaközösségének nyelvföldrajzi kutatásai a moldvai csángóság körében* [Despre cercetările de geografie lingvistică printre ceangăii din Moldova ale membrilor unui colectiv de la Universitatea maghiară din Cluj], în „Magyar Nyelv”, XLIX, 508-15, şi Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjáras atlaszának munkálatairól* [Despre lucrările „Atlasului graiului ceangău din Moldova, în „Magyar Nyelvör”, LXXVIII, 376-82, apud Márton Gyula, *Perechi de cuvinte ...*, *art. cit*., p. 557.

[7] Cei patru lingvişti s-au împărţit în două grupe: doi dintre ei studiau particularităţile graiului dintr-o anumită zonă, pe baza chestionarului comun, după care transmiteau celorlalţi numele localităţilor unde este necesar chestionarul mare. Astfel, din cele 73 de puncte, 8 au fost abordate prin cercetări amănunţite. (Prima grupă a parcurs 600 de km cu bicicleta şi 210 km pe jos.)

[8] Szabo T. Attila, *Art. cit.,* p. 32.

[9] *Ibidem*. S-a considerat că guvernele dinainte de 6 martie 1945 „ împiedecau cu toate mijloacele cercetarea graiului popular al Ciangăilor” (*Ibidem*). Cercetătorii maghiari au fost sprijiniţi de oficialităţile judeţene de atunci: comitetele judeţene Bacău, Roman şi Putna ale P.M.R., în special Comitetul Judeţean Bacău al Uniunii Populare Maghiare şi organizaţiile locale ale acesteia. De asemenea, Ministerul Învăţământului Public a alocat Institutului de Lingvistică Maghiară al Universităţii „Bolyai” din Cluj fondurile necesare, iar Academia R.P.R., prin filiala Cluj (preşedinte, Emil Petrovici) a asigurat condiţiile necesare conlucrării colectivelor de cercetători români şi maghiari.

[10] Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás hangrendszerét és fonológiai struktúrajat ért román nyelvi hatásról* [Influenţe româneşti în sistemul fonetic şi în structura fonologică a graiului ceangău din Moldova] *NyIK*, IX, 1965, pp. 243-256. Versiunea revăzută a articolului a apărut, în limba franceză, în *RRL*, XII, nr. 3, 1967, pp. 245-254, cu următoarea menţiune: „Il n’est pas douteux que par ses éléments et par ses traits fondamentaux, le système phonologique du parler ‹‹csángó›› s’encadre dans le système phonologique général de la langue hongroise (y compris ses parlers). Néanmoins, la présence dans ce système de toute une série de réalisations, en partie empruntées au roumain, en partie produites par cette influence, nous autorise à traiter ce système de même que le système phonologique des autres parlers hongrois touchés par l’influence de la langue roumaine (par exemple le parler hongrois de Câmpia Transilvaniei) comme un type de système différent de celui des parlers hongrois non touchés par cette influence. L’étude systématique de tous les parlers hongrois aura comme résultat final la distinction de deux types de

BDD-A23814 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

parlers hongrois: parlers moins influencés par d'autres langues et parlers hongrois qui ont continuellement été influencés par les langues voisines (le roumain, l'ucrainien, le slovaque, l'allemand, le serbo-croate)" (p. 254).

[11] Cf. Gálffy Mózes, *A moldvai csángó nyelvjárás hangrendszere* [Sistemul fonetic al graiului ceangău din Moldova], *NyIK*, VIII, nr. 1, 1964, pp. 31-44.

[12] *Ibidem*, p. 44. Acelaşi autor publică, ulterior, o sistematizare a cercetărilor sale privind sistemul vocalic al graiului ceangăilor şi, în plus, un tablou al reprezentărilor consonantice (cf. *A moldvai csángó nyelvjárás fonéma-variáns rendszere*, *NyIK*, IX, 2, 1965, pp. 257-269).

[13] Idem, *A moldvai csángó nyelvjárás mássalhangzórendszere* [Sistemul consonantic al graiului ceangău din Moldova], *NyIK*, VIII, 2, 1964, p. 167. Autorul continuă tratarea sistemului fonetic, după ce în numerele anterioare se ocupase amănunţit de sistemul vocalic. Notaţia consoanelor urmează modelul din dialectologia maghiară (cf. Márton Gyula, *Perechi de cuvinte ...*, *art. cit.*, p. 558): *sz=s*; *dz=ʒ* ; *c=ts*; *ly=l'*; *cs=č*; *ty=t'*; *zs=ž*; *s=š*; *ny=*ń; *j=C*; *gy=d'*; *dzs=ǯ*

[14] Cf. *Ibidem*.

[15] Cf. Márton Gyula, *A mássalhangzó - torlódás viselkedése szó belsejeben a moldvai csángó nyelvjárás román kőlcsőnszavaiban* [Despre comportarea grupurilor de consonante în interiorul cuvintelor de origine românească în graiul ceangău din Moldova], *StUBB*, VIII, 1963, series *Philologia*, fasciculus 2, p. 120. Cercetătorul maghiar îşi sprijină concluziile pe faptele de limbă rezultate din anchetele dialectale şi din consultarea diverselor publicaţii. Notaţia corespunde sistemului practicat în dialectologia maghiară.

[16] *Ibidem*.

[17] Cf. Géza Blédy, *Influenţa limbii române asupra limbii maghiare*, Sibiu, 1942.

[18] Fenomenul a fost studiat de Petru Neiescu (*Contribuţii la studiul variaţiei de durată a fonemelor limbii române*, în *CL*, I, 1956, pp. 65-78, şi *Există legătură între cantitate şi accent? Observaţii asupra cuvintelor de origine românească din limba maghiară şi asupra celor de origine maghiară în limba română*, în *CL*, III, 1958, pp. 135-142).

[19] Cf. Márton Gyula, *Cu privire la corelaţia dintre accent şi durata vocalelor în împrumuturile româneşti ale graiului ceangău din Moldova*, în *SCL*, XVII nr. 1, 1966, pp. 81-86. Autorul îşi motivează opţiunea pentru graiul ceangăilor prin bogăţia materialului acumulat, pe de o parte, şi prin aceea că „acest material adunat în anii 1949-1962 se caracterizează printr-o transcripţie fonetică exactă, pe când materialul publicat în trecut din celelalte graiuri maghiare din R.S.R. a fost adunat numai în mică parte de specialişti şi astfel poate fi folosit numai cu precauţie pentru studii de fonetică" (p. 82).

[20] Cf. *Ibidem*, pp. 82-84.

[21] Cf. Muradin László, *A nyelvújítási szók csángó megfeleléseihez* [Despre corespondentele neologismelor maghiare în dialectal ceangău din Moldova], *StUBB*, III, 1958, series *Philologia*, fasciculus 1, pp. 197-199.

[22] Cf. Márton Gyula, *Újabb adatok a román-magyar szövegyítéses kölcsönzéshez* [Date noi cu privire la împrumuturile lingvistice româno-maghiare bazate pe contaminare], *NyIK*, VII, 1, 1963, pp. 89-91.

[23] Cf. MDA: *gurlan* (Mold.) 'Şoarece mare, cu părul albicios'. Exemplele sunt, în bună parte, discutabile, câtă vreme nu s-a stabilit natura stratului şi cea a substratului în graiul ceangăilor. Unele studii, deşi nu includ în titlu cuvântul-temă, au drept obiect problematica graiului ceangăilor. Este cazul articolelor semnate de Márton Gyula (*infra*, nota 22) şi Gálffy Mózes (*Principii în cercetarea sistemului fonetic al dialectelor*, în „Omagiu lui Iorgu Iordan ...", *Op. cit.*, pp. 303-315), precum şi al celui semnat de Murádin László (*supra*, nota 21), care se referă la ceangăii moldoveni.

[24] Ion Calotă, *Sinonimie lexicală în graiul rudarilor din Oltenia*, în *FD*, XII, 1993, pp. 67-68.

[25] Gegő Elek, *A'moldvai magyar telepekről* [Despre aşezările ungureşti din Moldova], Budan, 1838. Lucrarea (sub cota II 34080 - B.A.R.) cuprinde, în 166 de pagini, o prezentare monografică a populaţiei catolice din Moldova, în spiritul fixat de *Codex Bandinus*, cu descrierea minimă a zonelor (Bacău, Bârlad, Dorohoi, Fălciu, Galaţi, Hârlău, Huşi, Iaşi, Târgul Frumos [Cârligătura], Neamţ, Piatra, Putna, Roman, Tecuci, Vaslui - pp. 40-44). Recenzie: Ioan Rusu, *Însemnări asupra călătoriei P.[ărintelui] A. Gegő în Moldova,* în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", II, 1839, nr. 43-46 (reprodusă în *Societatea Geografică Română. Buletin*, XIII, 1892, pp. 56-73). Autorul foloseşte termenul *hăngăi* pentru *ceangăi* (apud D. Mărtinaş, *Originea ceangăilor din Moldova.*Buc., E.Ş.E., 1985, p. 121).

[26] D. Mărtinaş, *Op. cit.,* p. 15.

[27] Gegő Elek, *Op. cit,* p. 62: [Să nu accepte nimeni în mod gratuit că am investigat aşezările ungureşti din Moldova până la locurile de baştină din Asia şi de acolo am însoţit corturile lor cu lumina slabă a făcliei mele. S-au făcut multe cercetări în această privinţă, dar opiniile diferă ca şi mersul ceasornicelor de buzunar şi - fără a-i jigni pe savanţii noştri - fiecare îşi urmează intuiţia proprie] (Apud D. Mărtinaş, *Op. cit.,* p. 121).

[28] Jean Nouzille, *Ceangăii din Moldova*, în „Magazin istoric", serie nouă, XXXVII, nr. 2 (431), febr. 2003, p. 48.

[29] Gustav Weigand, *Despre dialectele româneşti*, în „Convorbiri literare", XLII, nr. 4, 1908, p. 441. Romanistul german constatase că particularităţile fonetice şi cele lexicale diferenţiază dialectele, iar cele gramaticale, limbile. (În primul deceniu din a doua jumătate a secolului al XX-lea, Romulus Todoran şi Al. Graur au publicat opinii divergente privind relaţia limbă - dialect.)

[30] *Ibidem,* p. 443.

[31] V.M. Ungureanu, *Din nou despre ceangăii din Moldova*, în „Flacăra", XXX, nr. 36 (1369), 3 sept. 1981, p. 11.

[32] Cf. Gustav Weigand, *Die Dialekte der Grossen Walachei*, Leipzig, 1902.

[33] Idem, *Despre dialectele româneşti*, *op. cit*., p. 444.

[34] *Ibidem*, p. 447. Dintr-o eroare de tipar, perechea sonoră a bilabialei *p* este redată prin *l*.

BDD-A23814 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

[35] Cf. *ibidem*. Despre rolul romanistului german în descrierea idiomului din Banat, v. Vasile Frăţilă, *Contribuţia lui G. Weigand la cercetarea subdialectului bănăţean*, în vol. „Contribuţii lingvistice", Timişoara, Editura de Vest, 1993, pp. 274-297.

[36] Iorgu Iordan, în monografia „Alexandru I. Philippide" (Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969), considera că „activitatea desfăşurată de Weigand lăsa, sub raportul ştiinţific, destul de mult de dorit, din cauza modestei lui pregătiri lingvistice şi a cunoaşterii destul de aproximative din partea sa a limbii noastre" (p. 119). La rîndul său, Sextil Puşcariu scria în 1897: „Până acum muncii lui avem să-i mulţumim, că cunoaşcem perfect dialectele balcanice, a celui istrian, a celui bănăţean şi după publicarea resultatelor obţinute în călătoria sa din urmă a celui bihorean, crişan şi a unei părţi din cel transilvănean" (cf. Viorel Faur, *Date despre prezenţa lui Gustav Weigand în Bihor*, în *LL*, II, 1973, p. 362).

[37] Cf. *Balkan-Archiv*, vol. I. (continuare a Raportului anual al Institutului pentru Limba Română), Leipzig, Kommissionsverlag Johann Ambrosius Barth, 1925, cu 29 de rapoarte anuale în 20 de volume, în care sunt incluse „lucrările coordonatorilor şi ale elevilor institutelor pentru limbile română şi bulgară în toate domeniile etnografiei şi filologiei balcanice" (cop. II). Din acest volum prezintă interes capitolele rezervate toponimelor maghiare (pp. 28-30) şi româneşti (pp. 30-31), antroponimelor (pp. 32-34) şi oronimelor (pp. 34-37). Volumul mai include studiul dr. Arnold Pancratz despre *Participiul perfect pasiv şi utilizarea lui în limba română* şi cel al dr. D. Scheludko, *Elemente din slava de nord în limba română*.

[38] Cf. V. Rudeanu, *Arhiva fonogramică a graiurilor slave din R.P.R.*, în FD, V, 1963, despre contribuţia savantului german la cunoaşterea idiomurilor respective: „Dacă ne-ar fi rămas înregistrări de texte dialectale din localităţile cu populaţie slavă pe unde acum şase decenii a trecut G. Weigand prin România, am putea să vedem ce diferenţe găsim astăzi etc." (p. 274). (G. Weigand nota în *Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache* (Leipzig, IX, 1902, pp. 157-158) despre localităţile lipoveneşti în care „se vorbeşte încă limba rusă, dar toţi vorbesc în acelaşi timp bine româneşte".

[39] Wichmann Yrjö, *Wörterbuch des ungarischen Moldauer Nordcsángó - und des Hétfaluer Csángódialektes nebst grammatikalischen Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt*. Herausgegeben von Bálint Csűry und Artturi Kannisto [Dicţionar al dialectului maghiar nord-ceangăiesc din Moldova şi al dialectului ceangăiesc din Hétfal, împreună cu note gramaticale şi texte din dialectul nord-ceangăiesc, publicat de Bálint Csűry şi Artturi Kannisto], „Lexica Societatis Finno-Ugricae", IV, Suomalais-Ugrilainen Seura Helsinki, 1936. Lucrarea (cota II 152533, Biblioteca Academiei Române) cuprinde 219 pagini, prefaţate (pp. I-XIV) de explicaţiile lui Bálint Csűry, de la Universitatea din Drebeţin, specialist în varianta populară a limbii maghiare, şi Artturi Kannisto, preşedintele Societăţii Finno-Ugrice, instituţie care, după moartea lui Wichmann (1932), i-a delegat pe cei doi să publice materialul colectat.

[40] Wichmann constată cu surprindere că ceangăii nu cunosc cântece în graiul lor şi prin urmare a notat ceea ce i s-a recitat în româneşte: „was die Leute sangen, waren rumänische Lieder" (p. IX). Cele câteva texte culese sunt cântece nupţiale, etalând sărăcia folclorică a zonei. Alte contribuţii: Wichmanné Hermann Júlia, *Modvai csángó menyegző Szabófalvan* [Nunta moldoveană ceangăiască la Săbăoani], „Ethnographia", XLVII, 1936, nr. 1-2; Wichmann Györgyné, *Moldvai csángók babonás hiteből,* „Ethnographia", XVIII, 1907 etc.

[41] Cf. Tamás Lajos, recenzie în „Archivum Europae Centro-Orientalis", Budapest, Tome III, fasc. 1-3, 1937, p. 277. Lingvistul maghiar îşi va fundamenta monumentala lucrare lexicografică din 1966 pe repertoriul lexical alcătuit de Wichmann Yrjö.

[42] Wichmann Yrjö, *Op, cit*., p. XIII („Prefaţa").

[43] Tamás Lajos invocă „Dicţionarul Academiei Române". Într-adevăr, cuvântul (atestat prima oară în teatrul lui Vasile Alecsandri) este un derivat de la *boc* (formaţie onomatopeică), cu sufixul *-ăni* (cf. MDA, s.v.). În dicţionarul lui Wichmann, apare în forma: „*bokońìl* (*-t, -tâm, -ni)* prügeln*,* durchpauken", adică în varianta dialectală, urmată de termenul maghiar şi de echivalentul în germană. De multe ori, apar trimiterile la termenul românesc corespunzător, ceea ce permite comparaţiile cu această limbă.

[44] Sensul acestui cuvânt pare inexact, dat fiind cuvântul *hreapcă*, cu care cuvântul are, probabil, legătură (cf. Tamás Lajos, *Ibidem*, p. 277).

[45] Cf. *Ibidem*. Pentru ultimul exemplu, v. şi *pénzt gyűjt a nehéz napokra/takarékoskodik* 'a strânge bani albi pentru zile negre' (cf. Bela Kelemen, Lőrinc Szász, *Dicţionar frazeologic român-maghiar*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, s. v. *strânge*).

[46] Lucrarea lui Wichmann se încheie cu textul scrisorii lui Anton Robu, din Săbăoani, datată 5/18 aprilie 1907 şi reprodusă în maghiară, ceangăiască şi germană (pp. 218-219).

[47] Cf. Sever Pop, recenzie în *Bulletin linguistique*, VIII, 1940, pp. 175-179. Dumitru Mărtinaş nu a cunoscut lucrarea lui Wichmann, dar îl citează pe acesta prin mijlocirea recenziei semnate de Sever Pop (cf. D. Mărtinaş, *Op. cit.*, p. 56) şi a monografiei lui Mikecs László, *Csángók* (*Ibidem*, p. 100).

[48] Cf. *ibidem*, p. 178.

[49] *Supra*, nota 41.

[50] Cf. Sever Pop, *Art. cit*., pp. 175-176. Prima parte din acest citat este reprodusă, în limba franceză, de D. Mărtinaş (*Op. cit*., p. 56), pentru a susţine consideraţiile istorico-etnografice privind identitatea ceangăilor din Moldova, iar partea a doua este inclusă, în aceeaşi lucrare, în cuprinsul notelor redactate de V.M. Ungureanu (*Ibidem*, p. 126, nota 36).

[51] Cf. *ibidem*, p. 179.

[52] Cf. *ibidem*, p. 178. Faptul este amendat de V.M.Ungureanu, autorul notelor şi comentariilor la volumul lui D. Mărtinaş: „În cadrul anchetelor pentru ALR, Sever Pop nu a cercetat graiul românesc din nici un sat catolic din

BDD-A23814 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)

Moldova“. Explicația o aflăm, indirect, din introducerea la „Micul atlas lingvistic rimân”, Partea I, vol. I, Cluj, 1938: „Alegerea comunelor pentru fiecare județ am făcut-o după o consfătuire cu autoritățile administrative şi şcolare din capitala fiecărui județ. Am evitat, în general, comunele întemeiate în secolul trecut, cu populațiune venită din împrejurimi sau din regiuni îndepărtate” (D. Mărtinaş, *Op. cit*., p. 153). Într-adevăr, dintre localitățile selectate, cele mai multe sunt izolate de aşezările ceangăieşti, dar două dintre ele, Şerbeşti şi Hârja, din județul Bacău, se află în apropierea unor localități populate cu ceangăi: prima este situată la circa 10 km de Schineni, în aşa-zisa ramură de sud, iar a doua, la aceeaşi distanță de Ferăstrău-Oituz, în ramura secuiască. În general, atitudinea degajată de recenzia lui Sever Pop este contradictorie: pe de o parte aduce corecții lucrării lui Wichmann şi argumentează fragilitatea teoriei privind originea neromânească a ceangăilor, iar pe de altă parte oferă sugestia de a verifica datele din dicționarul citat „pentru a constata prezența ceangăilor sau dispariția lor în masa românilor din Moldova“ (*art. cit*., p. 176). Anterior, Sever Pop, doctor în litere, asistent la Muzeul Limbii Române din Cluj, asigurase consultanța ştiințifică în specialitate pentru Enciclopedia Română „Minerva” (1930), în care apare următoarea definiție: „*Ceangăi* Nume dat în Moldova populației de origină ung., care s-a aşezat în sec. al XV, în văile Trotuşului, Siretului şi Prutului. Şi în celelalte părți au dispărut” (Cluj, Editura Comitetului de redacție al Enciclopediei Române „Minerva”, s.v.).

[53] *CL*, V, nr. 1-2, 1960, pp. 115-129. Autorul vorbeşte despre „dialectul ceangău” şi despre „puternica influență suferită de acesta din partea limbii române” (p. 116).

[54] *Ibidem*.

[55] *Ibidem*, pp. 117-121. Notația fonetică este adaptată la grafia maghiară obişnuită.

[56] *Ibidem*, pp. 121-122.

[57] *Ibidem*, p. 124.

[58] Tamás Lajos, *Etymologisch - historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter*), Budapest, Akádemiai Kiadó, 1966. Cf. recenzia lui Ion I. Russu, în „Apulum“, XIII, 1975, pp. 753-775.

[59] Vl. Drimba a cunoscut recenziile semnate de Sever Pop şi Tamás Lajos (*supra*, notele 41 şi 47). Exemplele date sunt: *bika* - are, pe lângă sensul de ʻtaur’ (ca şi în limba maghiară literară), şi sensul special de ʻinstrument muzical format dintr-o putină, asupra gurii căreia e întinsă o bucată de piele; în mijlocul acestui fund de piele se află fixat un smoc de păr de cal ...’ (p. 13). Acest al doilea sens este un calc după rom. *buhai*, care în Moldova înseamnă atât ʻtaur’, cât şi instrumentul descris mai sus (folosit în practicarea datinii pluguşorului); *bika-tej* ʻmâncare de post: semințe de cânepă pisate şi fierte în apă’ (p. 13); pare a fi un calc după rom. *lapte de bou*, care însă este atestat cu un sens puțin diferit, anume ʻzeama din semințele de dovleac fierte, care se mănâncă de post’; *egérfark* ʻSchafgarbe (Achillea millefolium)’ (p. 28): calchiat după rom. *coada-şoricelui*, care desemnează aceeaşi plantă (numită în limba maghiară *cicfark*); *ejt* ʻa scăpăra (cu amnarul)’, cu derivatul *ejtő* ʻamnar’ (p. 29), s-ar putea datora unei confuzii între verbele româneşti *a scăpăra* şi *a scăpa* (acesta din urmă se traduce în ungureşte *ejt*), asemănătoare, până la un anumit punct, în ce priveşte aspectul formal; *fejessz* ʻinteligent, deştept’ (p. 37): derivat adjectival de la *fej* ʻcap’, cu sensul dezvoltat după modelul adjectivului rom. *căpos* sau al locuțiunii adjectivale *cu cap* (câci magh. *fejes* are, ca sens figurat, numai pe acela de ʻîncăpățânat’); *iró* (p. 67): să se compare cu rom. *scriitor* ʻjălbar’ şi ʻfuncționar comunal’, căci cei ce nu ştiau carte se adresau mai ales notarului sau altui funcționar de la primărie ca să le scrie petițiile; în maghiară *iró* calchiat după rom. *coada-şoricelui*, care desemnează aceeaşi plantă (numită în limba maghiară *cicfark*); *ejt* ʻa scăpăra (cu amnarul)’, cu derivatul *ejtő* ʻamnar’ (p. 29), s-ar putea datora unei confuzii între verbele româneşti *a scăpăra* şi *a scăpa* (acesta din urmă se traduce în ungureşte *ejt*), asemănătoare, până la un anumit punct, în ce priveşte aspectul formal; *fejessz* ʻinteligent, deştept’ (p. 37): derivat adjectival de la *fej* ʻcap’, cu sensul dezvoltat după modelul adjectivului rom. *căpos* sau al locuțiunii adjectivale *cu cap* (câci magh. *fejes* are, ca sens figurat, numai pe acela de ʻîncăpățânat’); *iró* (p. 67): să se compare cu rom. *scriitor* ʻjălbar’ şi ʻfuncționar comunal’, căci cei ce nu ştiau carte se adresau mai ales notarului sau altui funcționar de la primărie ca să le scrie petițiile; în maghiară *iró* înseamnă ʻscriitor, om de litere’; kigysuperkc ʻun fel de ciupercă ptrăvitoare (mică, de culoare galbenă cu alb, țuguiată)’ (p. 78): cf. rom. *burete şerpesc* sau *buretele şarpelui*; *e robok utja* ʻCalea-Laptelui(p. 122) e traducerea expresiei româneşti Drumul-Robilor; în maghiara comună se spune *tejút*; *szentül* şi derivatul *leszentul* ʻ(despre soare, lună, stele) a apune(p. 130) sunt derivate verbale de la *szent* ʻsfânt’, prin imitarea verbului românesc *a sfinți* (variantă a lui *asfinți*); tot aşa compusul *napszentület* ʻapusul soarelui; vest’ (p. 102) traduce expresia românească *sfințitul* (*asfințitul*) *soarelui*; *tyik/éssz* ʻdracul, diavolul’ (p. 156) este, din punct de vedere formal, un derivat adjectival de la *tyike* (împrumutat din rom. *tichie, vezi* loc. cit.), deci s-ar traduce prin ʻcu tichie, (cel) care poartă tichie’. De fapt diavolul are şi în româneşte, printre alte numeroase numiri eufemistice, şi numele *Cel-cu-Tichie şi Tichiuță*, după care a fost calchiat cuvântul ceangăr; *vatság (*formă dialectală pentru *vadság*, derivat de la *vad* ʻsălbatic’ cu suf. volectiv-abstract - *ság*) e atestat de dicționarul lui Wichmann cu sensul colectiv de ʻanimale sălbatice, fiare’ (p. 167). Se pare că este vorba de un calc după rom. *sălbăticiune,* care înseamnă atît ʻfiară sălbatică’, cît şi ʻsălbăticie’ (pe cînd în maghiara literară *vadság* înseamnă numai ʻsălbăticie’) (*Ibidem*, pp. 124-125).

[60] Cf. Herman Ottó, *A magyar pásztorok nyelvkincse* [Vocabularul păstorilor maghiari], Budapest, 1914.

BDD-A23814 © 2005 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:55 UTC)